

ВАЖЛИВІСТЬ РОЗВИТКУ ПРОФЕСІЙНИХ КОМПЕТЕНЦІЙ ПЕДАГОГІВ, КЛАСНИХ КЕРІВНИКІВ УКРАЇНИ ТА ПОЛЬЩІ

Розглядаються проблемні питання розвитку професійних компетенцій педагога, класного керівника в Україні та Польщі, що дозволяє сформулювати висновок про те, що у зазначеному процесі виникають глобалізаційні явища та взаємопроникнення теоретико-практичних основ педагогічної підготовки у різних країнах світу.

Аналіз сучасної соціокультурної ситуації дозволяє дійти висновку, що одним із основних чинників прогресу в освіті є якість підготовки педагогічних кадрів. Ускладнення завдань школи і функцій вчителя відповідно до вимог реформування всіх галузей освіти зумовило необхідність підвищення вимог до його професійно-педагогічної підготовки, змісту, методів та засобів формування у педагога високої фахової і спеціальної ерудиції.

Активна трансформація українського суспільства ставить перед вищою освітою нові завдання, які зумовлені необхідністю поглиблення і розширення наукового обґрунтування радикальних перетворень, що здійснюються в суспільстві і освітянській галузі. Нині здійснюються інтенсивні пошуки найдоцільнішого змісту і структури професійно-педагогічної підготовки вчителів, класних керівників у різних країнах Європи.

Гуманізація і демократизація навчально-виховного процесу професійно-педагогічної підготовки вчителів, класних керівників України, впровадження нових педагогічних технологій, пошук найбільш оптимальних концептуальних підходів до розвитку національної педагогіки зумовлюють зростання наукового і практичного інтересу до вивчення досвіду загальноосвітньої та вищої школи зарубіжжя, зокрема, Польщі. Доцільним є також виявлення спільних підходів у розбудові національної системи освіти і реформуванні підготовки педагогів у вищих навчальних закладах України та Польщі.

Актуальність дослідження національного і зарубіжного досвіду в сфері професійно-педагогічної підготовки вчителів, класних керівників, необхідність подальшої розробки теоретико-методологічних засад педагогічної освіти на сучасному етапі перебудови вищої і середньої школи, стан дослідження цієї проблеми зумовили тему статті, мета якої полягає в аналізі проблемних питань розвитку професійних компетенцій педагога, класного керівника в Україні та Польщі.

Теоретичною основою даного дослідження є положення про системні підходи до пізнання педагогічних явищ (К. Дурай-Новакова, Ч. Купісевич,

Б. Сліверський, Р. Лукашевич, О. Тхоржевський та інші), наукові праці, в яких розглянуто статус вищих педагогічних шкіл у Польщі за часів проведення досліджень (А. Новак, Й. Гурневич, С. Кавула, С. Міхаловський, Д. Сіпінська, Р. Шульц, Б. Стриховська, А. Щурек-Боніта, Й. Савінський та інші), засади поєднання індивідуальних і загальнолюдських цінностей (М. Бубер, Б. Немерко та інші), документи, матеріали та державні інструкції, серед яких: Проект реформи освітньої системи (1998 р.), Інформаційний бюлетень з досліджень формування вчителів (1996-1999 рр.), матеріали та інформації Міністерства освіти про реформи (1998-1999 рр.), документи Польського педагогічного товариства (1994 р.), програми вищих педагогічних шкіл і вчительських колегіумів (1980-1998 рр.). А також праці з питань підготовки вчителів, класних керівників у вищих навчальних закладах України і Польщі В.І.Бондаря, А.В.Василюк, М.Б.Євтуха, І.А.Зязюна, І.М.Ковчиної, В.І.Маслова, О.Г.Мороза, В.І.Пуцова, Т.Вілоха, Ч.Купісієвича, Т.Лєвовицького, В.Оконя та ін.

Дисертаційні роботи, публікації з проблеми теорії і практики спеціальної і психолого-педагогічної підготовки вчителів історії в Україні і Польщі А.А.Булди, С.О.Нікітчиної, В.Є.Прокопчука, О.І.Пометун, А.Зелецького, Е.Матерницького, Ч.Майорка, Я.Мазур, Е.Тжецінської та ін. містять різнобічні матеріали щодо проблемного поля нашого дослідження.

Радикальний перелом, що відбувся в польському суспільстві після падіння "реального соціалізму", схиляє до роздумів як про минуле, так і про майбутнє освіти. Перетворення відбуваються на усіх ділянках життя. Стосуються вони також і освіти, яка є важливою сферою суспільного життя й викликає широке громадське зацікавлення. Досягнення успіху у вирішенні проблеми реформування освіти, що багато в чому визначає майбутнє Польщі, допоможе ґрунтовно вивчити, творчо осмислити й активно впроваджувати в сучасну практику надбання психолого-педагогічної науки, її обґрунтовані ідеї про шляхи та умови оптимальних змін у системі освіти, про глибинний сенс трансформацій, що відбуваються, про їхню сутність, напрямки розвитку та наслідки цього процесу [1].

До переломного періоду, що простежується в кінці ХХ століття, освіта була централізована і повністю підпорядкована державній адміністрації. Вирішення переважної більшості освітніх проблем держава здійснювала сама, визначаючи також головні цілі та напрямки розвитку освіти. Суспільство (громадські організації, суспільні інститути), яке брало участь у розвитку освіти, не мало вирішального слова, а лише виконувало рекомендовані системою окреслені обов'язки. Молоде покоління виховувалося так, щоб безконфліктно входити в діючий ієрархічний лад і готувалося до життя та праці в усталених суспільних, політичних, господарських та економічних умовах [2].

Простежуючи особливості розвитку окремих процесів в освіті, можна стверджувати, що нині освіта в Польщі не приєдналася повною мірою до інформаційної революції, що розгортається у світі, та до суспільно-політичних й економічних змін у країні. Хоча, на жаль, у цій ситуації освітня система має досить помітно виражений авторитарний та

бюрократичний характер, що іноді призводить до нівелювання пізнавального потягу учнів, їх інтересу до освітніх процесів. Замало в ній раціоналізму та активності, що характеризує освіту найбільш розвинених країн світу. Натомість навчальні програми на перше місце висувають пізнання, і воно часто в основному трактується як "уміння" запам'ятовувати навчальний матеріал, а не як засіб відкриття нового. Звідси й походить тенденція до переповідання учнями щоразу більшої за обсягом готової інформації, що породжує лише ілюзію діяльності як з боку вчителя, так і з боку учня. Це призводить до того, що учень починає виступати в ролі відтворювача поданої йому інформації замість того, щоб включитися у процес формування особистості. На нашу думку, такі факти свідчать про те, що система польської освіти в теперішній формі ще не зовсім адаптована до рівня розвинутої освіти й виховання у Європі.

Саме цей факт стимулює усвідомлення необхідності змін у польській освіті і охоплює щораз ширші кола науковців, педагогів, шкільної адміністрації, громадськості, суспільства. Спонукає до цього як бажання подолати консерватизм та рутину, так і наявні сумніви, які впливають з альтернативи: при зміні системи освіти в Польщі доцільним є пристосування до тенденцій розвитку сучасної цивілізації, чи, можливо, вдосконалення освітньої системи.

Реальність життя дала відповіді на цю альтернативу. Нині Польща виявила нагальну потребу повної освітньої реформи – повної тому, що вона не може бути відмежованою від оновлення всієї суспільної системи. Окрім того, спроби реформування освітньої галузі мали місце за умов "реального соціалізму", й жодна із спроб часткових змін чи поліпшення тільки деяких елементів шкільної системи не принесла очікуваних результатів. Відтак, очевидним є факт, що лише часткове поліпшення освітньої системи, що функціонує в країні, не може дати позитивного результату у формуванні нового покоління [2].

За часів нинішньої трансформації освіти йдеться не про часткові зміни кількісного характеру, а лише про глибокі якісні перетворення в самій ідеї формування особистості, яка визначається суспільними та цивілізованими процесами в Польщі, Європі та й в усьому світі, а також посиленням розвитку наук про освіту.

Саме багатоаспектна, багатовекторна наука про освіту опікується входженням молодого покоління в суспільство, піднесенням якості людського життя на вищий гуманітарний рівень, поверненням людини до гідних та ціннісних ініціатив. А ці проблеми освітньої сфери можуть, без сумніву, вирішуватися лише фахівцями високого професійного рівня.

Багато польських науковців (B. Holmes, E. James, Z. Kwieciski, D. Marzec, R. Ossowski) дотримуються думки, що професійну підготовку вчителя будь-якого рівня можна вважати соціальним явищем і соціально-педагогічним процесом, який має пролонгований характер і за яким можна спостерігати протягом кількох років. А своєчасне діагностування якості підготовки вчителя до навчальної і виховної роботи та запобігання упущенням у цьому складному процесі може застерегти вищу школу від неповноцінної

підготовки випускників до професійної діяльності в школі та позашкільних інституціях.

Потреби реформаційного руху в системі суспільного життя стимулюють появу певних висновків щодо важливості інноваційних процесів у підготовці та перепідготовці вчителів для шкіл різного рівня, в якому особливе значення відіграє особистість вчителя. Його роль, безперечно, у процесі навчання та виховання зростатиме. Цей факт, що засвідчується в наукових дослідженнях вчених Польщі й інших країн (В.Зачиньський, Ч.Купісевич, З.Квенціньський, Г.Квятковська, В.Ліппке, В.Оконь, Р.Осовський та ін.), знаходить своє відображення у працях вчених України (В.А. Андрущенко, В.І. Бондар, А.Зязюн, М.Б.Євтух, О.Г.Мороз, Н.Г.Ничкало, М.Д.Ярмаченко), які розглядають реформування системи освіти як чинник, що цілеспрямовано і планомірно оптимізує процес підготовки нового вчителя нової доби і водночас надає йому значну допомогу у самовихованні та самовдосконаленні, що, у свою чергу, стає передумовою в досягненні мети – повної самореалізації людської сутності.

Вивчення широкого обсягу наукових джерел педагогічної думки Польщі не дає повного уявлення про цілісну систему професійної підготовки вчителя Польщі як процесу і як реального фактора впливу на якість навчання студентів в умовах реформування освіти на всіх рівнях. Тому закономірно, що проблема педагогічної освіти постає в центрі уваги реформаторів, але в загальному аспекті. А ось проблема підготовки вчителя як особливої соціальної особистості в нових умовах ще не стала у польській педагогічній науці предметом спеціальних досліджень [3].

Аналіз соціологічної (І. Адабек, К. Денек, М. Тунья, Я. Козельський) педагогічної та методичної літератури (D. Fish, E. Fromm, M. Gaas, P. Гурдіні, X. Квятковська, Я. Майка) з досліджуваної проблеми дозволяє стверджувати, що система професійної підготовки вчителя, класного керівника в нових умовах розвитку освіти Польщі є результатом впливу низки чинників, які проявляються у різних взаємодіях (зв'язках) і які актуалізують сам реформаційний процес. Одні з цих чинників виступають як причина, що спонукає науковців і практиків до пошуків шляхів перебудови системи освіти, інші – досить активно впливають на характер і особливості цього процесу, і їх можна назвати модифікаційними або оновлюючими чинниками.

До проблеми аналізу чинників, але з позицій виявлення й аналізу форм та методів забезпечення функціонування різних систем професійно-педагогічної освіти (прогнозування напрямків удосконалення систем, розвиток систем, оптимізація процесу управління системою підготовки вчителя в сучасних умовах, нові форми управління, автономність тощо), зверталися такі польські науковці, як С. Волошин, Ч. Купісевич, Я. Конопницький, Я. Кульський, А. Левицький, З. Путкевич, Я. Рутков'як, М. Цацковська та ін. Значний інтерес становлять докторські дисертаційні дослідження Є. Ляски, Ф. Шльоска, М. Піндери, в яких розглядаються різні аспекти розвитку освіти Польщі в останні роки.

Не можна не враховувати результати дослідницької праці українських вчених, які теж досить активно вивчають проблему професійного становлення майбутнього вчителя-вихователя. Важливими тут постають праці Л. Ахмедзянової, В. Бондаря, А. Капської, О. Мороза, О. Киричука, О. Савченко, С. Сисоєвої, О. Тхоржевського та ін.

Наукові пошуки українських вчених ведуться у кількох площинах:

- дослідження ціннісно-орієнтаційної мотивації майбутнього вчителя;
- дослідження особливостей особистості навчання;
- пошуки і виявлення інструментарію впливу на якісний рівень підготовки вчителя;
- дослідження умов розвитку умінь та формування готовності до педагогічної діяльності;
- виявлення інноваційних методик як факторів активізації успішної практичної діяльності студентів;
- пошуки оптимальних систем вищої освіти.

Під поняттям "система професійної підготовки вчителя" ми розуміємо єдність структури, змісту і цілей навчання та виховання студентів, способів реалізації набутих знань, умінь та навичок в реальному житті школи. Водночас можна говорити і про цілеспрямовану орієнтацію у засвоєнні студентами знань та оволодіння ними професійними вміннями і навичками, спроможними сприяти розвитку і становленню соціальної особистості в шкільній системі.

У польській педагогічній науці щодо розвитку теорії і практики вищої професійної освіти помітний внесок зробили К. Дурай-Новакова, А. Козьмінський, А. Машке, С. Михаловський, В. Оконь, Б. Сліверський та ін. У дослідженнях зазначених авторів простежуються різні підходи щодо розуміння системи формування майбутнього вчителя: як класичне її тлумачення, так і альтернативне.

Водночас слід зазначити, що польська наука, відводячи місце соціально-виховній діяльності вчителя у середовищі дітей та учнівської молоді, засвідчує невіршеними цілу низку суперечливих питань з теорії і практики саме професійної педагогічної підготовки. Ще не знайшли свого наукового обґрунтування об'єктивні потреби досить часті зміни систем освіти і, зокрема, системи підготовки та перепідготовки вчителя для сучасної школи, що певною мірою, негативно впливає на перебіг професійної освіти вчителя і потребує спеціального вивчення, реформації та вдосконалення [3; 2].

Положення сучасної реформи системи освіти в Польщі чітко визначають загальні завдання школи, в яких говориться що вчителі мають прагнути до всебічного (багатовекторного) розвитку учня як основної мети освітньої роботи. Відтак, шкільне навчання полягає у гармонійній реалізації вчителем завдань у сфері навчання, формування вмінь і виховання. Ці завдання становлять взаємно доповнюючі й рівнозначні виміри праці кожного вчителя.

Як засвідчує аналіз наукових джерел, реалізація зазначених завдань має базуватися на основній ідеї функціонування сучасної школи, відповідно до якої учень є суб'єктом навчального процесу. Окрім того, на певних етапах

шкільної освіти вчителі повинні проявити визначені компетенції під час реалізації визначеного комплексу завдань.

У цілому, запроваджувана реформа системи освіти в Польщі повинна корелювати із змінами у навчанні майбутніх фахівців. Отже, надзвичайно важливим є усвідомлення компетенції й вимог, які ставляться перед майбутніми педагогами. Вчитель, класний керівник має значний вплив на багатосторонній і гармонійний розвиток учня в межах трьох сфер: емоційній, інтелектуальній та фізичній. Відтак, істотним завданням спеціалізованих ВНЗ є підготовка висококваліфікованих і компетентних кадрів, які відповідатимуть складним і високим вимогам сучасного життя, й передусім завданням модернізації освітньої галузі.

У лінгвістиці й методиці викладання мов використовується термін “компетенція”. Він був уперше введений до наукового обігу М. Хомським у середині 1960-х рр. і означав здатність, необхідна для виконання переважно мовної діяльності в рідній мові [4]. Сучасна лінгводидактика розглядає компетенцію як загальну здатність, що базується на знаннях, досвіді, цінностях, здібностях, набутих завдяки навчанню [5: 107]. Подібне визначення компетенції наводиться в документах, які визначають критерії оцінювання навчальних досягнень у системі загальної середньої освіти України [6: 29].

Більшість педагогів чітко розмежують поняття “компетентність” і “компетенція”. Так, О.Н. Дахін зазначає, що на відміну від компетенції, яка є ідеальною, нормативною, моделює властивості педагога, компетентність є реальною і стосується особистості, з нею можуть відбуватися трансформації, вона має емоційне “зabarвлення” [7: 137]. Цю думку поділяють інші дослідники. І.О. Зимня вважає, що компетенції – це внутрішні, потенційні, приховані психологічні новоутворення (знання, уявлення, алгоритми дій, системи цінностей і ставлень), котрі потім виявляються в компетентності людини [8: 13]. Г.Г. Скоробогатова, дотримуючись такої ж думки, підсумовує, що “в цілому обидва поняття ... відображають цілісність та інтегративну сутність результату освіти на будь-якому рівні та в будь-якому аспекті” [7: 141]. Користуючись надалі термінами “компетентність” і “компетенція” ми також будемо їх розрізняти, розуміючи, слідом за А.В. Хуторським, під компетенцією наперед задану вимогу (норму) до освітньої підготовки майбутнього фахівця, а під компетентністю – вже сформовану його особистісну якість і мінімальний досвід діяльності в певній сфері [9].

Таким чином, ми можемо сказати, що компетенції – це внутрішній потенціал людини (знання, здібності, уява, алгоритми дій, системи цінностей і відношень), який потім актуалізуються у компетентностях людини.

При цьому, як відзначає А. В. Хуторський, сформувати ключові компетенції в школі у повному обсязі неможливо, оскільки вони розвиваються та вдосконалюються впродовж всього життя людини.

Комітет педагогічних наук Польської академії наук розробив стандарти професійних компетенцій учителів сучасної польської школи. В них виділено 5 груп вчительських компетенцій:

- 1) прагматичні компетенції, які характеризуються результативністю вчителя у плануванні, організації, контролі й оцінюванні освітніх процесів;
- 2) компетенції взаємодії, які характеризуються успішністю соціальної поведінки і справністю інтеграційних дій вчителя;
- 3) комунікативні компетенції, які виражаються успішністю мовленнєвої поведінки в освітніх ситуаціях;
- 4) креативні компетенції, які характеризуються інноваційністю і нестандартністю дій;
- 5) інформаційно-медійні компетенції, які передбачають вміле використання найновіших джерел інформації у професійній діяльності.

Міністерство Національної освіти й спорту, спираючись на зазначене вище, визначило компетенції, які повинен отримати вчитель під час навчання у вищих професійних навчальних закладах, вищих магістерських чи післядипломних студіях. Згідно з цим розпорядженням вчителі повинні оволодіти дидактичними, суспільно-виховними, креативними, праксеологічними, комунікативними й інформаційно-медійними компетенціями.

Автори польської реформованої системи освіти досить чітко й однозначно вказали межі компетенцій і досягнень, які повинен здобути кожен учень. Отже, за ключовими компетенціями учня можна описати й вказати компетенції вчителя, які повинні відповідати досягненням учня.

Проведений аналіз дозволяє говорити про сучасну парадигму української освіти (В.Г. Кремень, О.Я. Савченко, Н.М. Бібік, О.В. Овчарук, О.І. Локшин та ін.), яка віддзеркалює сучасні європейські освітні тенденції, відповідно до яких організація навчального процесу та оцінювання його результатів проходить через розвиток у суб'єктів навчання ключових компетенцій (компетентностей) (С.Є. Шишов, В.А. Кальней, А.В. Хуторський, В.В. Краєвський, І.Г. Агапов, В.А. Болотов, Е.Ф. Зеєр, Ю. Мель, Б. Оскарссон, Ж.Ф. Перре, С. Шо, В.В. Серіков, та інші).

Отже, теорія і практика зарубіжного досвіду професійної підготовки педагогів, класних керівників допомагає українським дослідникам освітньої галузі одержувати додаткове джерело нових підходів у роботі по підготовці вітчизняних педагогічних кадрів. Відтак, перспективними напрямом подальших наукових розвідок ми вважаємо компаративне дослідження особливостей впровадження компетентнісного підходу у систему педагогічної освіти України та Польщі.

Список використаних джерел та літератури

1. Морітз Я. Система професійної підготовки вчителя і шляхи її оптимізації в умовах розвитку сучасної освіти в Польщі: дис... д-ра пед. наук: 13.00.04 / Національний педагогічний ун-т ім. М.П.Драгоманова / Януш Морітз. – К., 2004. – 412 с.

2. Пасічник В.Р. Реформування історичної освіти в школах Польщі / В.Р. Пасічник // Наукові записки Тернопільського державного педагогічного університету. Серія: Педагогіка. – Тернопіль, 1999. – № 6. – С. 116 – 118.
3. Василюк А. Вища освіта Польщі: структура, управління, фінансування, підготовка кадрів / А. Василюк // Освіта і управління. – 1998. – № 2. – Т. 2. – С. 154 – 163.
4. Chomsky N. Language and Mind / N. Chomsky. – N.Y. : Harcourt, Brace and World, 1968. – 164 p.
5. Словник-довідник з методики української мови / [Н. М. Захлюпана, І. М. Кочан]. – Л. : Видавничий центр ЛНУ ім. І. Франка, 2002. – 250 с.
6. Загальні критерії оцінювання навчальних досягнень у системі загальної середньої освіти: Додаток № 1 до Наказу Міністерства освіти та науки України та Академії педагогічних наук України № 428/48 від 04.09.2000 р. // Інформаційний збірник Міністерства освіти України. – 2000. – № 19. – С. 28 – 32.
7. Дахин А. Компетенция и компетентность: сколько их у российского школьника? / А. Дахин. // Народное образование. – 2004. – № 4. – С. 136 – 144.
8. Зимняя И. Ключевые компетентности – новая парадигма результата образования / И. Зимняя. // Дайджест ідей та технологій “Школа–парк”. – 2004. – № 1–2. – С. 11 – 14.
9. Хуторской А. В. Ключевые компетенции как компонент личностно-ориентированной парадигмы / А. В. Хуторской. // Народное образование. – 2003. – № 2. – С. 58 – 64.

Myrna I.O. Doniosłość rozwoju kompetencji fachowych dyrektorów, pedagogów, wychowawców klasy na Ukrainie i w Polsce

Są rozpatrywane pytania problemowe rozwoju kompetencji fachowych pedagogów, wychowawców klasy na Ukrainie i w Polsce, co pozwala wywnioskować o tym, że we wspomnianym procesie zjawiska globalizacji i głębokie przeniknięcie teoretycznych i praktycznych podstaw nauczania pedagogicznego różnych państw świata nabywają znacznej doniosłości.

Myrna I.O. The importance of the development of professional competence in school form masters of Ukraine and Poland

The actual questions of the development of professional competence in school form masters of Ukraine and Poland are analyzed allowing to formulate the conclusion, that in the mentioned process the globalization processes and interpenetration of theoretical and practical bases of pedagogical training in different countries of the world gain considerable importance.